

Documento promovido pola Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza (ADEGA), a Asociación

I. A IMPORTANCIA NATURAL E SOCIO-ECONÓMICA DAS RÍAS GALEGAS

I.1. Valores Naturais

A liña de costa abrangue en Galicia uns 1720 quilómetros, máis do 30% de toda a costa da península Ibérica.

No litoral galego combínanse e coexisten medios de elevada produtividade (rias, lagoas...) con outros medios menos produtivos.

Protexer e conservar uns e outros medios é requisito necesario para conservar a biodiversidade no seu conxunto.

As rias galegas son contornos mariños semipechados complexos, pois no seu conxunto agrupan unha gran variedade de elementos.

As características de singularidade e elevada biodiversidade das rias galegas dentro da rexión bioxeográfica atlántica son:

- a) Considerábel volume de auga mariña, en rexime de semi confinamento, sometida a procesos de afloramento.
- b) Complementariedade de numerosas zonas estuáricas internas, con elevada presenza de praias, humedais, etc.
- c) Existencia de numerosas illas e barras interiores.
- d) Ampla diversidade paisaxística.
- e) Existencia de diversos hábitats submariños.

f) Alta riqueza ornitolóxica, ao estaren as rías situadas na via de voo do Atlántico Oriental de aves migratorias.

G) Zona de importancia para cetáceos mariños

h) Zona de cría de moluscos, peixes e crustáceos.

Zonas oficialmente protexidas ou en trámite de declaración

Expoñente de todo isto é a existencia de zonas oficialmente protexidas e outros hábitats con flora e fauna.

- PARQUES NATURAIS: Illas Cies, por un lado, e Complexo Dunar de Corrubedo e Lagoas de Ca...
- ZONAS ZEPA (Zonas de Especial Protección das Aves): Ría de Ribadeo, Ría de Ortigueira e Lad...
- ZONAS RAMSAR (Convenio internacional para a protección das zonas húmidas): Ría de Ribadeo...
- PARQUES NACIONAIS: está proposta a declaración dalgunhas das Illas Atlánticas como Parque...
- REDE NATURA 2000. A proposta galega de espazos a incluír na rede Natura 2000 (Xunta de Gal...

Baixo Miño

Betanzos-Mandeo

Cabo Udra, no Morrazo

Carnota e Monte Pindo

As Catedrais

Complexo Húmido de Corrubedo

Complexo de Ons-O Grove

Costa Artabra

Costa da Morte

Costa da Vela

Costa de Dexo

Enseada de San Simón

Estaca de Bare

Esteiro do Tambre

Illas Cies

Illas Estelas

Monte e Lagoa de Louro

Ria de Ortigueira – Mera

A Ramallosa

Ria de Foz-Masma

Rio Eo

Por outro lado, as cinco zonas ZEPA, todas elas situadas no litoral, tamén pasarán a formar parte da rede Natura 2000.

Valoración da situación de protección

Sen embargo, a pesar de que o litoral acolle o 40% do número de lugares de interese comunitario, a porcentaxe da superficie total vese reducida até o 10%, de tal forma que a maioría son espazos de mui reducido tamaño. Por outra banda, sendo esta a proposta inicial, non se sabe aínda cales van ser os espazos incluídos definitivamente na Rede Natura 2000, e tampouco se sabe que vai pasar con uns e con outros: nen sequer as medidas de conservación da Rede Natura están definidas nen conta con medios asignados.

A isto temos que engadir que ningún dos espazos protexidos por unha ou outra figura abrangue unha ría completa, nen contemplan a conservación dos valores de renovabilidade e produtividade destas. As rías, en xeral, áchanse carentes de toda normativa de protección e planificación, tendo hoxe o mesmo tratamento que o mar aberto.

Aliás, a política de protección de espazos singulares tense mostrado insuficiente mesmo para garantir a conservación dos valores interiores a eses espazos. Así, os expertos falan de fracaso do concepto clásico de conservación, aquel baseado na declaración de parques naturais e outras figuras de protección, para considerar necesaria unha política mais global que integre no seu conxunto o territorio e as actividades económicas.

En todo caso, os valores naturais e produtivos das rías dependen non só do que se fai no seo das mesmas, senon dun contorno mais amplo, que inclúe o litoral, os ríos e mesmo a alta mar.

1.2. Valor socio-económico das rías galegas

A produtividade, a complexidade e diversidade xeográfica e a climatoloxía teñen permitido desenvolver toda unha serie de actividades económicas dependentes da calidade ambiental e natural das rías, mostrando claramente o seu elevadísimo valor socioeconómico, a pesar de que moitas destas actividades se teñen desenvolvido por propia iniciativa das xentes da súa beiramar, sen o apoio da Administración e incluso cunha política abertamente favorábel ao mantemento da situación de subdesenvolvemento das rías.

Dentro destas actividades podemos mencionar a relevancia das seguintes:

A) O Complexo MAR-INDUSTRIA.

De acordo co Plano de Desenvolvemento de Galicia (PEDEGA), o valor engadido do Complexo Mar-Industria acadou en 1994 un valor de 120.033 millóns de pts (o 3,24% de todo o VEB de

Galicia) e dá emprego a 52.000 galegos e galegas (o 5,53% do emprego total).

B) O Complexo TURÍSTICO

Segundo a mesma fonte, representaba en 1994 un VEB de 181.440 millóns de pts e 4.000 empregos directos.

C) O Complexo NATURAL

Téñense cifrado en 135.000 os empregos directamente relacionados co medio ambiente no Estado Español e nas súas diversas facetas de investigación, xestión e eliminación de residuos e recuperación. As perspectivas para o ano 2.002 estimábanse en 85.000 novos postos de traballo relacionados con este sector. Noutros países comunitarios onde están implantadas e funcionando as directivas comunitarias, o peso deste sector ten medrado moito no conxunto do emprego. Así en Alemaña, un 2.32% dos empregos teñen que ver co medio ambiente.

É de destacar que, nestes últimos anos, foi notábel o incremento de moitas das actividades máis relevantes:

- A acuicultura do mexillón pasou de facturar 10.000 millóns de pts en 1990 a un pouco máis de 18.000 millóns en 1999.

- O marisqueo ten duplicado o seu valor estes 5 últimos anos, atinxindo unha produción valorada en primeira venda en 7.000 millóns de pts.

- O cultivo de rodaballo ten achegado o seu valor aos 3.200 millóns de pts anuais e segue crescendo e estanse dando os primeiros pasos firmes no desenvolvemento do cultivo de cefalópodos (polbo), doutras especies de peixes e de crustáceos.

- As industrias transformadoras e comercializadoras mariñas están nun proceso ascendente constante.
- O complexo turístico representa na actualidade valores moi próximos ao 10% do PIB galego e é nas rías galegas onde se está a experimentar un maior crecemento e diversificación en numerosas actividades de lecer, de natureza, turismo náutico, mergullo e pesca deportiva, etc...

Non todo este crecemento foi positivo para o medio ambiente nen para o desenvolvemento sustentábel, pois en moitos casos estas actividades téñense implantado sen suficiente planificación e racionalidade, pero son moi indicativas do importante valor socio-económico das nosas rías e litoral.

Asi mesmo, moitas destas actividades económicas e outras que se poderían desenvolver, supoñen un alto nivel de reparto social da riqueza global que xeran, destacando o seu poder xerador de emprego e demostrando que representan un sostén básico para os sectores comerciais, de servizos e construción locais. Esta característica social reflíctese cunha maior importancia na maioría das vilas e cidades de tamaño medio da nosa beiramar. O Informe FEUGA-1999, sobre a Ordenación Integral do Espacio Marítimo-Terrestre de Galicia, resalta nas súas conclusións o seguinte:

“ O emprego medio vinculado ao complexo pesqueiro na zona do estudo (os concellos costeiros), sitúase arredor do 20% do emprego total. Esta porcentaxe sobrepasa o 50% na zona da Ría de Arousa debido á especial proliferación de bateas e do marisqueo.

O valor engadido medio do complexo pesqueiro na Galicia costeira sitúase arredor do 15 % do valor engadido total de dito espacio costeiro. En determinadas zonas como as da Ría de Arousa, Ría de Camariñas, Mariña Lucense e Estaca de Bares, a porcentaxe é moito máis elevada, superior ao 20%, e nalgúns casos superior ao 30% (Ría de Arousa).”

Todas estas consideración adquiren unha maior relevancia se temos en conta as prespectivas de futuro destes sectores. O seu potencial de crecemento vén determinado polos seguintes factores:

A) O incremento da demanda dos produtos pesqueiro-marisqueiros, de turismo de calidade e de servizos da natureza.

B) A elevada calidade dos produtos que nestes segmentos ofrecen as rías e a necesidade dun incremento na conservación e mellora ambiental como pilar básico desa calidade e competitividade. A dispoñibilidade de miles de quilómetros de litoral e centos de millóns de metros cadrados para acuicultura, turismo e actividades de natureza, conforman a magnitude económica que as rías e o litoral poden xogar na economía galega, e indícanos a imperiosa necesidade de conservarmos os recursos naturais e a calidade do medio para garantirmos o desenvolvemento sustentábel e o futuro das xeracións inmediatas.

C) A dispoñibilidade de coñecementos técnicos, persoal cualificado e rede comercial suficiente e de calidade nos que apoiar este desenvolvemento sustentábel.

{mospagebreak title=Evolución e deterioración do medio natural nas rías galegas}

II. EVOLUCIÓN E DETERIORACIÓN DO MEIO NATURAL NAS RÍAS GALEGAS

Se ben todos os elementos naturais do litoral reflicten a deterioración causada polas diferentes actividades humanas, as rías e o seu litoral inmediato son o exponente máximo desta deterioración, xa que, ao seren o soporte da maioría das actividades e instalacións, son obxecto de extensos e continuados recheos, e actúan como sumidoiros de diferentes residuos.

Constatamos unha deterioración continuada, agravada polo incremento da actividade económica nas rías e no seu contorno, a aparición de novas actividades e contaminantes, ou a intensificación dalgunhas delas altamente impactantes.

A razón desta deterioración está na non valoración dos recursos naturais, a falla de planificación territorial, o modelo de industrialización aplicado e a falla de apoio ás actividades de desenvolvemento sustentábel.

Os diversos planos globais da Xunta (PORPMG, PEDEGA...) non só constatan esta deterioración e a súa intensidade, senón que tamén poñen de manifesto a continuación do modelo socio-ecnómico que o causa, polo que cabe prever unha agravación da deterioración ambiental no litoral se non se toman as medidas económicas, sociais e ambientais que a palien.

Hoxe, esta deterioración só se vé contrarestada polo medre da conciéncia cidadá en xeral, a actividade dos grupos en defensa da natureza e a propia capacidade rexeneradora das rías.

II. 1. As principais agresións na actualidade

A deterioración ambiental nótase especialmente na calidade das augas mariñas e no meio mariño das rias en xeral, onde ten chegado a traducirse en perdas de produtividade ou en proibicións pola perda da calidade sanitaria do meio e dos produtos. Sen embargo, a orixe dos impactos non está só nas rias e no seu contorno mais inmediato, senón que comprende un ámbito maior, inluindo todo o litoral, os rios e mesmo a alta mar.

Nos rios, as ducias de encoros construídos e outros en construción ou previstos modifican o rexime de circulación das augas e das espécies, afectando non só ao ecosistema fluvial senon tamén aos ecosistemas litorais. Os vertidos que se realizan aos rios constitúen unha das principais aportacións de contaminantes ás rias. A ocupación das marxes fluviais, as canalizacións, a práctica dunha agricultura química, os incendios forestais... contribúen a aumentar a erosión do solo e a contaminación das augas, deteriorando o ecosistema fluvial e finalmente o das rias.

No litoral das rias, a ocupación urbana, industrial, portuaria, turística e por infraestruturas realizouse sen unha planificación racional e respetuosa cos hábitats e ciclos naturais. Os recheos claramente abusivos levaron á perda de centos de hectáreas en diferentes rias, contabilizando en total unhas 5000 ha (50 millóns de metros cadrados) de medio mariño perdido de forma irreversible. Noutros casos, zonas litorais e os fondos das rias están fortemente contaminados por residuos químicos (metais pesados, compostos orgánicos tóxicos e persistentes...) responsabilidade de industrias xa pechadas ou aínda en funcionamento, constituindo ademais unha ameaza para a saúde das persoas.

Nas augas mariñas, os vertidos residuais con contaminantes físicos, químicos e microbiolóxicos teñen causado unha degradación moi evidente en diferentes rías. As mareas fitoplanctónicas tóxicas teñen orixen, en parte, nesta contaminación, así como o incremento de Zonas C (zonas con contaminación bacteriolóxica) onde está prohibido o marisqueo.

Nos fondos mariños constatamos a aceleración dos procesos de sedimentación de finos e enlodamento, no interior das rías, resultado dos procesos de encoramento dos ríos, da acumulación de residuos urbanos e industriais, e mesmo dos cultivos mariños.

Os vertidos ocasionados por accidentes en embarcacións, fundamentalmente petroleiros e barcos que transportan combustíbeis (mareas negras), produtos químicos ou residuos perigosos, que poden ter lugar en alta mar ou mesmo nos portos e no interior das rías, constitúen causas recorrentes de contaminación. A estes accidentes veñen sumarse prácticas irrespeitosas, como o lavado de sentinas e outros vertidos rutinarios. A aparición nas rías e nas praias de manchas de hidrocarburos, chapapote, contedores de produtos e residuos perigosos ten maiormente esta orixen.

II.2. Actividades compatíbeis e incompatíbeis co desenvolvemento sustentábel

Esta deterioración non atinxe só ao medio físico e aos ecosistemas, senón que xa afecta á calidade e renovabilidade dos recursos mariños, turísticos e outros recursos ambientais produtivos.

Estes sectores básicos na economía das rías tamén contribúen á deterioración, por causa da non racionalización, optimización e desenvolvemento das poboacións naturais comerciais, o escaso desenvolvemento da acuicultura e a súa integración nos ciclos productivos naturais, e a falla de desenvolvemento e planificación turística de natureza e calidade, integrada no ambiente. Sen embargo, consideramos que unha planificación axeitada, baseada no coñecemento dos ecosistemas e dos procesos produtivos e nas súas interrelacións, xuntamente co necesario control e a concienciación da poboación, han permitir o desenvolvemento sustentábel destas economías.

Por outra banda, son dous tipos de actividades ou infraestructuras as que causan unha

deterioración irreversible das rías como ecosistemas e como medio para a renovación de recursos naturais produtivos. Trátase daquelas infraestructuras que poden modificar a dinámica propia das rías (encoros, recheos, peiraos, canles...), e daquelas actividades que emiten ao medio contaminantes tóxicos e persistentes (metais pesados, hidrocarburos, organoclorados, etc) ou que poden dar lugar a accidentes catastróficos. O tráfico e almacenamento de combustíbeis, o procesado de petróleo, as celulosas e a industria química en xeral son algunhas destas actividades.

{mospagebreak title=Aspectos globais que debera comprender unha Lei da Defensa das Rías Galegas}

III. ASPECTOS GLOBAIS QUE DEBERÁ COMPRENDER UNHA LEI DA DEFENSA DAS RÍAS GALEGAS.

A lei de defensa das rías debería incluír alomenos os seguintes aspectos:

- Principios rectores. Obxectivos.
- Zonas comprendidas na lei.
- Defensa e mellora dos valores naturais e biodiversidade. Definicións e alcance.
- Apoio ao desenvolvemento sustentábel.
- Prevención da contaminación.
- Información e participación cidadá.

1. Principios rectores. Obxectivos

O fundamento da lei debe ser a necesidade de planificación do desenvolvemento territorial, industrial e de infraestruturas baseándose no concepto de prevención dos impactos ambientais e na recuperación e conservación do medio natural. A lei deberá fomentar o coñecemento dos ecosistemas e dos procesos naturais e produtivos, así como as súas repercusións no medio, compatibilidades e incompatibilidades, e garantir a participación cidadá.

Os obxectivos son a conservación dos ecosistemas, o uso sustentábel dos recursos naturais e a preservación da saúde e calidade de vida cidadá.

2. Zonas comprendidas na lei

Rías. Arco Cantábrico: Rías de Ribadeo, Foz, Viveiro, O Barqueiro e Ortigueira. Arco Ártabro: Cedeira, Ferrol, Ares, Betanzos e A Coruña. Arco fisterrán: Corme e Laxe, Camariñas e Muxia. Arco Rías Baixas: Muros-Noia, Arousa, Pontevedra e Vigo.

Esteiros e Humidais costeiros

3. Defensa e mellora dos valores naturais e biodiversidade. Definicións e alcance

1. Elementos a conservar e mellorar: Auga mariña, Ríos, Litoral mariño, Fondos mariños, Flora e Fauna, Ciclos Naturais, Paisaxe.
2. Calidade mínima da auga mariña das rías e cargas contaminantes máximas admisíbeis, incluíndo a súa distribución espacial e temporal.
3. Relación actual das zonas protexidas oficialmente
4. Actuación nas Zonas Protexidas (Rede Natura, ZEPAs, Zonas Ramsar, Parques Naturais,...):

5. - Ampliación, Conexión e Diversificación da Rede Natura: Novas Zonas (Cortegada, Malveiras,...).

6. - Reservas mariñas (Rúa..) e outras figuras de protección de zonas non incluídas na rede Natura 2000.

7. - Planos de xestión, conservación e mellora efectiva con medios humanos, materiais e financeiros.

8. Actuación nas zonas non protexidas: Política de planificación urbanística e de infraestructuras. Integración do medio natural

9. Conexión zonas protexidas e non protexidas. Unha política global

10. Estudos, Investigación e Divulgación. Concepción global dos problemas

11. Educación e Concienciación Pública

4. Apoio ao desenvolvemento sustentábel

a) A necesidade de compatibilización entre desenvolvemento socio-económico e conservación medio natural. Esta necesidade xustifícase hoxe en base ás declaracións de Desenvolvemento Sustentábel: Declaración do Rio de Janeiro, Programas ambientais da Unión Europea, Declaracións do Estado español e da Xunta Galicia.

b) As actividades socio-económicas nas rías compatíbeis cun desenvolvemento sustentábel.

Estas actividades han satisfacer os seguintes criterios xerais:

- Utilización renovábel dos recursos naturais.
- Xeración mínima de residuos e impactos.
- Optimización da creación de postos de traballo e reparto da riqueza.
- Interacción positiva co medio natural.
- A lei deberá establecer unha relación de actividades compatíbeis:
- Pesca, marisqueo e acuicultura mariña
- Pesca deportiva , deportes náuticos e mergullo deportivo.
- Turismo de calidade, de natureza e divulgativo.
- Actividades de ecoloxía e natureza.
- Actividades industriais de transformación e comercialización dos produtos mariños.

- Actividades comerciais de transporte marítimo e turístico.

c) Planos de desenvolvemento sustentábel destas actividades.

5. Prevención da contaminación e os impactos negativos no medio natural das rías e o seu contorno

a) Prohibición de actividades perigosas no interior das zonas protexidas (será necesario establecer un listado de actividades prohibidas, como xa facía o borrador da Lei de Defensa da ría de Pontevedra):

- Tráfico e almacenamento de hidrocarburos
- Celulosas
- Industria química
- b) Delimitación e planificación da ocupación de espazos físico naturais:
 - Litoral de ríos e rías
 - Humidais, zonas estuáricas
 - Política a desenvolver en materia de encoros, recheos, paseos marítimos, peiraos...

c) Depuración adecuada e control dos vertidos de residuos nocivos na auga mariña

- Augas residuais urbanas.
- Vertidos industriais.

- Resíduos agrícolas.

- Resíduos da acuicultura e actividades pesqueiro-marisqueiras.

Será necesario que inclua:

- Listado de valores máximos de caudais e contaminantes de cada tipo de vertido.

- Programas de coñecimento e seguimento e desaparición de determinados problemas agrícolas, acuícolas...

d) Reestablecemento ou recuperación das dinámicas naturais.

- Encoros nos ríos

- Explotación comercial de poboacións naturais. Por un desenvolvemento das comunidades mariñeiras e mariscadoras e o reestablecemento da produtividade pesqueira e marisqueira nas rías.

- Integración das actividades de desenvolvemento sustentábel.

e) Solución das alteracións nocivas colaterais, tais como:

- Mareas fitoplantónicas tóxicas.

- Aceleración dos procesos de sedimentación de finos e enlodamento nas zonas estuáricas e interior das rías.
- Importación de patoloxías e especies alóctonas.
- Diminución das zonas aptas para cultivos mariños (Incremento Zonas C).
- Perda da calidade augas de baño.

Para isto será necesario que inclua:

- Programas de coñecemento das causas reais do problema
- Solucións realistas con medios para subsanalos

6. Información e participación cidadá

As medidas a tomar serán as seguintes:

- Efectivización do dereito á información ambiental, mediante a aplicación rigorosa da normativa e a rectificación daquela mal transposta ou inoperativa.

- Creación de organismos de control e seguimento da Lei e dos Planos de actuación derivados, nas diversas rías, con participación de Administración autonómica, Concellos, sectores de desenvolvemento sustentábel e organizacións socioeconómicas e ecoloxistas, con medios e capacidade de decisión.
- Vontade política de efectivización.